

ნეოლოგიზმები XXI საუკუნის ქართულში

ლოლაძე ნანა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.31>

აბსტრაქტი. XXI საუკუნის ქართულისათვის დამახასიათებელი ტენდენციებიდან აღსანიშნავია ნეოლოგიზმების სიჭარბე. საუბარია ნეოლოგიზმებზე, რომლებიც ინგლისური ენიდან სესხების ან ამ ენის გავლენის შედეგად არის შექმნილი.

ენები ერთმანეთისაგან განსხვავდება ნასესხობების ასიმილაციის ხარისხით. კერძოდ, ენაში ხდება უცხო სიტყვების პასიური მიღება ან ეს სიტყვები რაიმე სახის ცვლილებას განიცდის და მიმღები ენა თავის ყალიბში აქცევს. სიტყვათქმნადობის რაც უფრო ძლიერი პოტენციალი და მრავალფეროვანი შესაძლებლობები აქვს ენას, მით უფრო ძლიერია მასში ასიმილაციის ტენდენციები. ამის საუკეთესო ნიმუშია თანამედროვე ქართულში არსებული ის ნეოლოგიზმები, რომელთა წყაროც ინგლისური ნასესხობებია.

ნეოლოგიზმთა შექმნის მნიშვნელოვანი ყალიბია კონვერსია – სიტყვაწარმოების ერთ-ერთი სახეობა, როდესაც მეტყველების ერთი ნაწილი გადადის მეორეში. განსაკუთრებით საყურადღებოა ნასესხები სახელის ზმნად ქცევის, გაზმნავების პროცესი. ამ დროს ხდება არა მხოლოდ გრამატიკული, არამედ სემანტიკური გადააზრიანებაც. თანამედროვე ქართულში ხშირია ამ ტიპის ნეოლოგიზმები. გარდა სახელიდან ზმნის მიღების ყალიბისა, ნასესხები ლექსიკის ასიმილაციისათვის ენა იყენებს სიტყვაწარმოების ისეთ საშუალებებს, როგორცაა აფიქსაცია და კომპოზიცია. განსაკუთრებით საინტერესოა ამ მხრივ ინგლისური აბრევიატურიდან (PR) მომდინარე სიტყვა პიარი.

დროთა განმავლობაში ეს ახალშექმნილი სიტყვები კარგავს ნეოლოგიზმის სტატუსს და ენის ლექსიკური ფონდის კუთვნილება ხდება ან არ მკვიდრდება ენაში და დავიწყებას მიეცემა.

საკვანძო სიტყვები:

ანგლიციზმები, ნეოლოგიზმები, ასიმილაცია, კონვერსია, სიტყვაწარმოება

გასული საუკუნის ბოლო ათწლეულიდან ქვეყანაში მიმდინარე საზოგადოებრივ - პოლიტიკურმა ძვრებმა, გლობალიზაციასთან დაკავშირებულმა პროცესებმა, ციფრულმა ტექნოლოგიებმა ჩვენს ცხოვრებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია. გაჩნდა ახალი ინსტიტუციები, მოვლენები, ფაქტები, საგნები, ახალი ცნებები. ინგლისური, როგორც საერთაშორისო ენა, სულ უფრო ფართოდ იჭრება საქმიანობის ყველა სფეროში. ამის შედეგად ქართულში ჩნდება ე.წ. ანგლიციზმები, ზოგი მათ ამერიკანიზმებსაც უწოდებს. ყოველივე ეს, ბუნებრივია, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ენაზე.

XXI საუკუნის ქართულისათვის დამახასიათებელი ტენდენციებიდან გვინდა გამოვყოთ ნეოლოგიზმების სიჭარბე, რაც არსებულ ვითარებაში სრულიად ბუნებრივია. ნეოლოგიზმი არის ენაში ახალგაჩენილი სიტყვა ან გამოთქმა. ხშირად ნეოლოგიზმები ჩნდება სესხების გზით ან უცხო სიტყვათა გავლენით.

ნეოლოგიზმების გაჩენის მიზეზი შეიძლება იყოს ახალი მოვლენის, ინსტიტუციის, საგნისა და მისთ. სახელდების საჭიროება; ამა თუ იმ ცნების არა შესიტყვებით, არამედ ერთი სიტყვით გადმოცემის ტენდენცია; ცალკეულ სფეროებში ცნებათა გამოიჯვინის მოთხოვნილება და სხვ. გარდა ამისა, მიიჩნევენ, რომ ანგლიციზმები და, შესაბამისად, მათგან მიღებული ნეოლოგიზმები გამოიყენება პრესტიჟულობის მინიჭების, ყურადღების მიქცევის მიზნით; ასევე, ექსპრესიულობის ფუნქციით, სტილისტიკური ელფერისათვის.

ენები ერთმანეთისაგან განსხვავდება ნასესხობების ასიმილაციის ხარისხით. კერძოდ, ენაში ხდება უცხო სიტყვების პასიური მიღება ან ეს სიტყვები რაიმე სახის ცვლილებას განიცდის და მიმღები ენა თავის ყალიბში აქცევს. სიტყვათქმნადობის რაც უფრო ძლიერი პოტენციალი და მრავალფეროვანი შესაძლებლობები აქვს ენას, მით უფრო ძლიერია მასში ასიმილაციის ტენდენციები. ამის ნიმუშია ის ნეოლოგიზმები, რომელთა წყაროც სწორედ ანგლიციზმებია.

ნეოლოგიზმთა შექმნის მნიშვნელოვანი ყალიბია კონვერსია – სიტყვაწარმოების ერთ-ერთი სახეობა, როდესაც მეტყველების ერთი ნაწილი გადადის მეორეში. განსაკუთრებით საყურადღებოა ნასესხები სახელის ზმნად ქცევის, გაზმნავების პროცესი. ამ დროს ხდება არა მხოლოდ გრამატიკული, არამედ სემანტიკური გადააზრიანებაც. ამ გზით შექმნილი ზმნა სესხულობს ამოსავალი სიტყვის მნიშვნელობას და მას ახალი სტატუსით განპირობებულ სემანტიკურ ნიუანსებს სძენს. ანგლიციზმების გაზმნავების ყალიბი საკმაოდ პროდუქტიულია ენაში. ასე გაჩნდა სასაუბრო ქართულში ზმნური ფორმები: *დაგუგლვა*, *დასეივება*, *დასპოილერება*, *დასერჩვა* და მისთ. ბეჭდური მედიის მეშვეობით ზოგიერთი ასეთი ზმნა ქართული ენის ეროვნულ კორპუსშიც მოხვდა, კერძოდ:

დაგუგლვა

მაგრამ თავში სულ ერთი კითხვა მიტრიალებდა: ეს „დაგუგლვა“ ნეტავ კარგია თუ არა?

დალაიკება

ერთმანეთს „*ულაიკებენ*“ სტატუსებს და თუ აღმოჩნდა ვინმე ურჩი... მას ამისათვის ახსნა-განმარტებების გაკეთება უწევს.

ენაში მყარად დამკვიდრდა ნეოლოგიზმი, რომელიც მომდინარეობს სიტყვიდან *მესიჯი*. ეს სიტყვა სასწავლო-განმარტებით ლექსიკონში არის შეტანილი:

მესიჯი – „მოკლე ტექსტური შეტყობინება, უპირატესად ელექტრონული (ქართული ლექსიკონი, 2014). ამავე ლექსიკონშია განმარტებული მისგან მიღებული ზმნა *დამესიჯება*.“

დამესიჯება – *საუბრ.* მესიჯის გაგზავნა. მეგობარს დაუმესიჯა.

ქართული ენის ეროვნულ კორპუსში დადასტურებულია *მესიჯ* ფუძის შემცველი ფორმების 2951 შემთხვევა. მათგან უმეტესობა *დამესიჯება* ზმნის მოქმედებითი გვარის ფორმებია, თუმცა გვხვდება ამ ზმნის ვნებითის ფორმებიც, მაგ.:

ემესიჯება

ახლა სახლში ვარ და ვემესიჯები ჩემ მეგობარ გიორგის.¹

იმესიჯებს

ფაქტია, რომ მათით შეყვარებული თინეიჯერები სიამოვნებით *იმესიჯებენ*, მაგრამ ამ ტექსტების შემოქმედებითი ეფემერულობა გარდაუვალია.

საშუალო გვარის ზმნა:

მესიჯობს

ჩვენი ასაკის ხალხი ძალიან ბევრს *მესიჯობს*, ამიტომაც ავირჩიე „ბალი“ და

¹ ილუსტრაციები დამოწმებულია ქართული ენის ეროვნული კორპუსიდან <http://gnc.gov.ge>

კმაყოფილიც ვარ.

გარდა სახელიდან ზმნის მიღების ყალიბისა, ნასესხები ლექსიკის ასიმილაციისათვის ენა იყენებს სიტყვაწარმოების ისეთ საშუალებას, როგორცაა აფიქსაცია (დერივაცია). *მესიჯ* ფუძეს დაერთვის სა-ო კონფიქსი:

სამესიჯო

წარწერა ინგლისური ასოებითაა, გამოყენებულია *სამესიჯო* ვერბალური ფორმა.

როგორც ვხედავთ, ენამ ამ სიტყვიდან არა მხოლოდ ზმნური ფორმები აწარმოვა, არამედ დერივაციის სხვა საშუალებებიც გამოიყენა. ვფიქრობთ, ეს პროცესი დასრულებული არ არის და ამ ანგლიციზმიდან სხვა ტიპის ნეოლოგიზმებიც შეიძლება მივიღოთ.

აშკარაა, რომ ენა პასიური სესხებიდან გადადის ნასესხობების ასიმილაციის ეტაპზე. სწორედ ამ ტენდენციის დადასტურებად უნდა ჩაითვალოს ანგლიციზმიდან ან ინგლისურის გავლენით მიღებული ნეოლოგიზმების მრავალფეროვნება წარმოების თვალსაზრისით.

განსაკუთრებით საინტერესოა ამ მხრივ ენაში უკვე დამკვიდრებული სიტყვა *პიარი*. ეს სიტყვა მომდინარეობს ინგლისური აბრევიატურიდან PR (Public Relations - საზოგადოებასთან ურთიერთობა).

ეს არის ფართო საზოგადოების ინფორმირება კონკრეტული ორგანიზაციის ან პირის შესახებ მასზე კარგი შთაბეჭდილების შესაქმნელად (Oxford Dictionaries).

ენამ ამ სიტყვის ამოსავალ მნიშვნელობას პოლიტიკური ელფერი შესძინა და გააფართოვა მისი ფუნქციონირების არეალი. ამის შედეგად შეიქმნა სხვადასხვაგვარი წარმოების საკმაოდ საინტერესო ნეოლოგიზმები.² *პიარისაგან* იწარმოება ზმნები – *გაპიარება*, *დაპიარება*:

გაპიარებს

ეს რომ გააკეთოს, მერე ამას აუცილებლად *გაპიარებს*, სადღაც იტყვის და ყველაფერს გააფუჭებს.

დაპიარებს

მასიაშვილს გარკვეული მოსაზრებები ჰქონდა, რაც სააკაშვილმა ძალიან კარგად დააპიარა.

ზმნურ ფორმათა უმეტესობა *გაპიარება* ზმნის მოქმედებითი გვარის ფორმებია, თუმცა გვხვდება ამ ზმნის ვნებითის ფორმებიც:

ეპიარება

თუ დღევანდელი ხელისუფლება ამ ქვაკუთხედზე დგას, მაშინ რა *ეპიარება* და ვის *ეპიარება*.

იპიარებს

რომელიმე ჩვენი დიდჩინოსანი ერთხელ მაინც თუ გაკარებია იქაურობას – რაო, იქ სათანადოდ ვერ *იპიარებენ* ...

საგულისხმოა, რომ გვხვდება *გაპიარება* ზმნიდან ნაწარმოები მიმღობები:

გაპიარებული

სარკინიგზო დარგის *გაპიარებული* რეაბილიტაციის გამოცხადებიდან ხუთ წელზე მეტი დროა გასული.

გასაპიარებელი

ერთ-ერთი *გასაპიარებელი* თემა პედაგოგებისთვის ხელფასების ვითომ მომატებაა.

გამპიარებელი

პრეზიდენტი მთავარი სახელისუფლებო *გამპიარებელი* გამოვიდა და თქვა, მეტაფორა იყო.

² მასალა ძირითადად მოხმობილია გაზეთებიდან: საქართველოს რესპუბლიკა, ახალი თაობა, 24 საათი.

საგანგებოდ უნდა შევეხოთ ამ სახელიდან ახალი ფუძეების მიღებას დერივაციის გზით.
პიარ ფუძეს დაერთვის *მე-ე, მო-ე, უ-ო, სა-ე, სა-ო კონფიქსები:*

მეპიარე

გახურებულული კამპანიისას ცნობილი მეპიარე (პიარისტი ხომ არ ჯობია)...
სარკოზის მრჩეველი უნდა გამხდარიყო

მოპიარე

სირცხვილი თქვენ, ყბადასაღები და უკვე ყბადაღებული გაჩუქებული ვაუჩერით *მოპიარენო!*

უპიარო

უპიაროდ ორ-სამ დღესაც ვერა ძლებს და ქვეყანას, ფაქტობრივად, გონებით კი არა, პიარით მართავს.

საპიარე

ხალხის მიწევ-მოწევა, *საპიარე* კონტიგენტის შერჩევა რამდენ უხერხულობას ქმნის.

საპიარო

ქართველ პოლიტიკოსთა სამუშაო და *საპიარო* დრო ტელევიზიის საინფორმაციო პროგრამებზეა აწყობილი.

აღსანიშნავია, რომ კორპუსში ამ უკანასკნელის გამოყენების 100-ზე მეტი შემთხვევა დასტურდება.

ცალკე უნდა გამოიყოს კომპოზიტები, რომელთა შემადგენლობაშიც *პიარი* შედის. ამ ტიპის კომპოზიტებს, რომელთა ერთი-ერთი კომპონენტი ინგლისურიდანაა ნასესხები, მეორე კი ქართულია, „ჰიბრიდული კომპოზიტებს“ უწოდებენ (ოსაძე 2016: 86). პიარი მეორე ფუძეა კომპოზიტში *თვითდაპიარება:*

ერს არ სჭირდება პრეზიდენტების *თვითდაპიარებაზე* გათვლილი პათოსური მოწოდებები.

კომპოზიტთა აბსოლუტურ უმრავლესობაში *პიარ* ფუძე პირველ ადგილზეა:

პიარ-მოსაზრებებით რუსეთმა საქართველოსთვის დარტყმის მიყენება სამხრეთ ოსეთში გადაწყვიტა.

ფვიქრობ, ჩვენი ქვეყანა არის *პიარ-სახელმწიფო*.

სამხედრო-პოლიტიკური კრახი თავიანთი „პიარ-ჯადოქრობით“ წარმატებად გაასაღეს.

მანც რამ შეაყვარა *მაგ პიარდალოცვილს* ეს გახსნები.

მართალია ხალისუფლებამ ამ თარიღისთვის ვერ მოახერხა საქართველოს პირველი ზვიად გამსახურდიას ნეშტის *პიარ-გადმოსვენება...*

თქვენი საქმიანობა მხოლოდ საკუთარი პიარია, უფრო ზუსტად კი *პიარ-ტყუილია*, რომელშიც თავად ცხოვრობთ...

ყურადღებას იქცევს რთული ზმნა, რომლის შემადგენლობაშია *პიარ* ფუძიდან ნაწარმოები ზმნა *იპიარა*.

მართალია იქ, ნიუ-იორკშიც გვარიანად *იპიარა-იტრაბახა*, მაგრამ სამშობლოში პიარი მანც სხვა არის.

როგორც ვხედავთ, ქართულში ამ სიტყვის ასიმილაცია ენობრივი ფაქტია. ამისათვის სრულად არის ამუშავებული ენაში სიტყვათქმნადობის თითქმის ყველა შესაძლებლობა. ამგვარი ვითარებაა არაერთი ანგლიციზმის შემთხვევაში.

აქვე გვინდა განვიხილოთ რთული სიტყვები, რომლებიც უცხოური წარმომავლობის, ჩვეულებრივ, ბერძნულ-ლათინური ელემენტების *ავტო-, ექსტრა-, სუპერ-, ულტრა-, -ჰიპერ-*

ჰელიო- და მისთ. დართვით მიიღება (ლოლაძე,2022). რიგ შემთხვევაში ამ ტიპის კომპოზიტები ნეოლოგიზმებად შეიძლება განვიხილოთ.

როგორც ნ. დათეშიძე აღნიშნავს: „სუპერ- და მისმა მსგავსმა ელემენტებმა დეტერმინოლოგიზაციის გზით ტერმინოლოგიური სიბრტყიდან სამომხმარებლო სიბრტყეზე გადანაცვლებით თანამედროვე ენაში შეუზღუდავი შესაძლებლობები შეიძინეს და დღეს უკვე ძალიან ხშირად გვხვდება თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურასა თუ მასმედიის ენაში“ (დათეშიძე, 2013: 153).

სასაუბრო მეტყველებასა და მედიის ენაში ძირითადად *სუპერ*-ის გააქტიურება შეინიშნება. ქართული ენის ეროვნულ კორპუსში დადასტურებულია 11500-ზე მეტი რთული სიტყვა, რომლებიც მიღებულია *სუპერ*-ის დართვით: *სუპერსაიმედო*, *სუპერმომხიბლავი*, *სუპერუპასუხისმგებლო*, *სუპერშთაბეჭდილება*, *სუპერდაპირება*, *სუპერფაფუკი* და მისთ.

ბევრად ნაკლებია *ჰიპერ*-ის დართვით მიღებული რთული სიტყვები (1670-მდე შემთხვევა). ისინი უფრო სამეცნიერო სფეროს, წიგნურ მეტყველებას მიეკუთვნება. მოვიხმობთ რამდენიმე ამონარიდს ლიტერატურული საქართველოს, არილის, საქართველოს რესპუბლიკის პუბლიკაციებიდან:

პერსონაჟი სწორედ ამ „განწვალების“ ფასად იცილებს თავიდან რეალურ-ცხოვრებისეულ არამდგრადობას... და იღებს რომანისეული არსებობის, ანუ *ჰიპერარსებობის* „გარანტიას“.

„ხაზარული სიტყვის კონა“ სრულიად განცალკევებით დგას, როგორც *ჰიპერბლეტრისტიკის* საჩინო ნიმუში.

რომანს თავიდან ბოლომდე გასდევს შიში, შემფოთება ცივილიზაციის, ტექნიკის ანტიჰუმანური განვითარების გამო (...ყოველივე ხელოვნურისადმი მიდრეკილება; ტექნიკის, ბუნებისმეტყველურ მეცნიერებათა *ჰიპერგანვითარება* და ა.შ.).

თანამედროვე ქართულში ინგლისურის გავლენით მიღებული ნეოლოგიზმები შესწავლა მნიშვნელოვანია, რადგან მათი წარმოქმნის მოდელები ენის განვითარების ტენდენციებს ავლენს. აშკარაა, რომ უცხოური ლექსიკის მოჭარბებამ ბიძგი მისცა ენის სიტყვაწარმოებითი პოტენციალის გააქტიურებას და ენა პასიური სესხებიდან გადადის ნასესხობების ასიმილაციის ეტაპზე.

დროთა განმავლობაში ეს ახალშექმნილი სიტყვები დაკარგავს ნეოლოგიზმის სტატუსს და ენის ლექსიკური ფონდის კუთვნილება გახდება ან არ დამკვიდრდება ენაში და დავიწყებას მიეცემა.

ლიტერატურა:

დათეშიძე, ნ. (2013). აფიქსოიდთა ფუნქციები ტერმინოლოგიაში, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი XIII. თბილისი.

ლოლაძე, ნ. (2022). ანგლიციზმები და ქართული სიტყვაწარმოების ტენდენციები, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წ. XXII. თბილისი.

ოსაძე, მ. (2016). ტერმინთა სესხება-ადაპტაციის საკითხები ქართულ ენაში. თბილისი.

ქართული ლექსიკონი (2014). ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა. <https://ganmarteba.ge>

ქართული ენის ეროვნული კორპუსი – <http://gnc.gov.ge>

Oxford Learner's online Dictionaries – <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>

Loladze Nana

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Arn. Chikobava Institute of Linguistics , Tbilisi

Abstract

Out of the tendencies characteristic of the 21st century Georgian, mention should be made of the abundance of neologisms, in particular, the neologisms borrowed from English and created as a result of the influence of the English language.

Languages differ in the degree of assimilation of loans. A language either passively adopts foreign words, or the loans are subject to certain changes based on the pattern of the borrower language. The stronger and richer the word-forming potential of a language, the stronger the assimilation tendencies. A good example of this are the neologisms in modern Georgian which have been borrowed from English.

An important pattern of creation of neologisms is conversion – a way of word-formation which shifts one part of speech into another. Special attention should be paid to the process when a borrowed noun turns into a verb. This process involves not only grammatical but also semantic change. Such neologisms are widespread in contemporary Georgian. Apart from the formation of verbs, for the purpose of assimilation of the loans, the language applies other means of word-formation like affixation and compounding. In this regard, special mention should be made of the word პირი */piri/* obtained from the English abbreviation PR.

With time, the newly-coined words lose the status of neologism and, either form part of the lexical fund of the language, or fail to do so and become lost and forgotten.

Key words: anglicisms, neologisms, assimilation, conversion, word-forming